

SLOVENSKA UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Prof. dr. Ana Krajnc, prof. dr. Nives Ličen, dr. Dušana Findeisen

Kako programirano vsebine in določamo cilje v izobraževanju starejših?

Učno gradivo za izobraževalce starejših

Ljubljana, avgust 2017

Učno gradivo smo razvili s sofinanciranjem Ministrstva za izobraževanje,
znanost in šport RS.

KAZALO VSEBINE

1	KAJ MORAJO VEDETI IZOBRAŽEVALCI STAREJŠIH, PREDEN ZAČNEJO PROGRAMIRATI IZOBRAŽEVANJE?.....	1
2	ZAKAJ JE NAČRTOVANJE PROGRAMA POMEMBNO?.....	2
3	VLOGA IZOBRAŽEVALCA STAREJŠIH PRI IZVAJANJU IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA.....	3
4	METODE V IZOBRAŽEVANJU STAREJŠIH	4
4.1	Študij primera	6
5	ŠTUDIJSKI KROŽKI IN PSIHOSOCIALNA DINAMIKA MAJHNIH SKUPIN	7
6	SPOZNAVNI, AKCIJSKI IN SKUPNOSTNI CILJI V IZOBRAŽEVANJU STAREJŠIH	8
7	NAČELA PROGRAMIRANJA IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH.....	9
8	POSEBNOSTI PROGRAMIRANJA IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH	10
9	PROGRAMSKE VSEBINE IN VIRI UČENJA	12
10	ANDRAGOŠKI CIKLUS.....	12
10.1	Ugotavljanje potreb in postavljanje ciljev	14
10.2	Programiranje izobraževanja starejših	16
10.3	Načrtovanje izobraževanja starejših	19
10.4	Izvedba, uresničevanje izobraževanja	20
10.5	Preverjanje učnih uspehov ali evalvacija v izobraževanju starejših.....	22
11	ZAKLJUČEK	24
12	UPORABLJENA LITERATURA ZA PRIPRAVO UČNEGA GRADIVA	26

1 KAJ MORAJO VEDETI IZOBRAŽEVALCI STAREJŠIH, PREDEN ZAČNEJO PROGRAMIRATI IZOBRAŽEVANJE?

V večini zahodnih evropskih držav starost ni bila politično in družbeno vprašanje vse do 50-ih let 20. stoletja. Po 2. svetovni voljni se je Evropa zanimala predvsem za popravo škode. Usmerjena je bila v prihodnost in zato je bila usmerjena predvsem k mladim generacijam, pri tem pa je pogosto pozabila na starejše. Stare ljudje so predstavljali skozi socialne stereotipe kot pasivne in takšne, ki se ne zanimajo za sodelovanje v družbi. Proti tem in drugim stereotipom se borimo z izobraževanjem starejših, ki jih želimo spodbuditi, da se starajo dejavno. Zanima nas zdajšnji odnos do starejših in zanimajo nas novi načini, ki spodbujajo sodelovanje starejših državljanov v skupnostnem življenju in zanima nas izobraževanje v ta namen.

Izobraževalci starejših potrebujejo tudi znanje o starejših in sodobni podobi starosti v družbi. Zavedajo naj se, da starejši niso vsi enaki, da so si zelo različni, da so bolj različni med seboj, kot so si različni člani mlajših generacij. Zato si starejši prizadevajo za pravico biti drugačni v poznejših letih življenja, za lasten življenjski slog, za različno obravnavo v posameznih politikah. Vsi starejši ljudje niso pacienti in njihovo staranje ni nujno bolezensko. Lahko je povsem normalno staranje. Vsi starejši niso revni. Vsi starejši niso nemočni ali funkcionalno nepismeni. Zato dejavni starejši državljani nasprotujejo diskurzu slabotnosti in odvisnosti, ki se pojavlja v večini politik, javnih občilih, javnih izjavah in drugih besedilih o ljudeh v poznejših letih življenja.

Da bi izobraževalec starejših lahko oblikoval program in tudi izvedel izobraževalni proces, mora imeti nekatere zmožnosti: znanje s področja svoje vede ali ved in znanje, ki prihaja iz različnih virov. Izobraževalci starejših odraslih potrebujejo določeno količino znanja in spretnosti, hkrati pa morajo razviti moralni odnos do svojega poklica in stroke.

Katerikoli izobraževalni proces v izobraževanju starejših se prične s procesom programiranja. Starejši študenti ne sprejmejo možnosti, da bi jih drugi poučevali od zgoraj navzdol, da bi jih poučevali o neki temi, ne da bi mentorji »poučevanje« povežali z njihovim

življenjem in izkušnjam ter dogodki okrog njih. Zato je najpomembnejša naloga izobraževalcev starejših, da razvijejo program in da razumejo, kako program teče.

V zadnjih tridesetih letih so se viri znanja pomnožili, občinstvo starejših je postalo bolj informirano in ima več znanja.¹ Njihove učne potrebe so se spremenile, zato morajo izobraževalci starejših ustvarjati učne situacije, ki se odzivajo na potrebe, želje, aspiracije in pričakovanja (Findeisen, 2013).

Starejši odrasli se učijo le tisto, kar je vredno in pomembno za njihovo osebnost in življenje. Njihovo življenje pa se ne odvija po posameznih vedah in disciplinah, marveč jim na pot postavlja predvsem vprašanja in to spoznanje je bistveno tudi za programiranje izobraževanja odraslih. Gre torej predvsem za *problemsko učenje*. Teh vprašanj se je potrebno lotiti interdisciplinarno v povezavi z okoljem starejšega odraslega človeka. To okolje je njegova družina, krog prijateljev, pa tudi lokalna skupnost.

2 ZAKAJ JE NAČRTOVANJE PROGRAMA POMEMBNO?

Načrtovanje izobraževalnega programa in programiranje vsebin sta pomembna, da **dosežemo medsebojno povezanost programskih elementov.**

V preteklosti so bile glavne strategije načrtovanja in vsebinskega programiranja usmerjene **k ciljem**, ki jih v izobraževanju velja doseči. Kasneje se je iskalo **ravnotežje med različnimi individualnimi in skupnostnimi potrebami.**

V Sloveniji najpogosteje uporabljamo model Malcolma Knowlesa, imenovan **andragoški cikel**. Gre torej za krog, ki ga lahko ponavljamo in pravzaprav ni nujno, da sledimo posameznim fazam andragoškega cikla, **korak za korakom. Nadvse pomembna je analiza potreb v celotnem izobraževalnem procesu.**

¹ Delovati na področju izobraževanja starejših pomeni razumeti preteklost, sedanost in prihodnost starejših študentov in njihovo potrebo, da spletajo socialne vezi.

Programiranje izobraževanja starejših ni namenjeno prenosu in reproduciranju gotovega znanja. Nasprotno, programiranje naj bi slonelo na vprašanih starejših, znanju, spretnostih in virih znanja, ki lahko prispevajo k izobraževanju pred in med izvajanjem izobraževalnega programa.

Zato je programiranje izobraževanja starejših zelo pomembno in pravzaprav najtežja in najbolj ustvarjalna naloga na področju izobraževanja starejših (kar nikoli ne more biti izobraževalna ponudba). Ravno nasprotno, gre za nenehno ustvarjanje priložnosti za učenje, če je le mogoče v majhnih učnih skupinah. Zlagoma takšne skupine postanejo **primarne socialne skupine**. Skupine, kjer lahko člani (sem spada tudi mentor) dobijo učno, čustveno, pa tudi občasno materialno pomoč. Gre za skupine, kjer se študenti medsebojno poznajo in drug drugemu zaupajo.

3 VLOGA IZOBRAŽEVALCA STAREJŠIH PRI IZVAJANJU IZOBRAŽEVALNEGA PROGRAMA

V povezavi z izobraževanjem starejših govorimo o nekaterih skupnih sestavinah: izobraževanje starejših nastane v skupinah, skupnostih. V njih ima pomembno mesto *družbeno sporazumevanje*, pri čemer verjamemo, da izobraževanje starejših takšno sporazumevanje pogloblja in boljša, na samem začetku vsaj znotraj širokih in številčnih skupin starejših odraslih. K temu posebej pripomorejo vodje izobraževanja (mentorji) in animatorji v študijskih skupinah. V izobraževanju starejših odraslih, ki naj načeloma vodi v delovanje v širši skupnosti, najdejo mesto nedirektivne andragoške metode, saj morajo omogočiti sporazumevanje v skupini in zunaj nje ter spodbuditi avtonomnost udeležениh.

Starejši študenti vedo, ne da bi vedeli, da vedo, čeprav njihovo tiho znanje vpliva na način, kako mislijo in je postalo del njihovih predstav. Tako je naloga in zmožnost izobraževalcev starejših, da pojasnijo, ali je znanje starejšega študenta vredno, manj vredno, ali sploh nima vrednosti. Izobraževalec starejših kritično pomaga starejšim študentom, da uredijo svoje predstave. Izobraževalec postavlja vprašanja in prevpraša znanja svojih študentov. Zanima ga, česa so se njegovi študenti naučili neformalno v različnih življenjskih situacijah in ob

različnih dogodkih. Posledično starejši študenti določajo smer svojega učenja. Ko mentor in študent prepoznata študentovo znanje, mora mentor to znanje uporabiti in mu dati znanstveni, teoretični okvir. Izobraževalec starejših mora biti vodnik in zagotovilo, da razmišljanje in učenje starejših študentov gresta v pravo smer.

Izobraževalci starejših in načrtovalci programa morajo imeti kritičen odnos do samih sebe, pri čemer morajo uporabljati tudi svoje izkustveno znanje in spoznanja, do katerih so prišli na podlagi opazovanja.

Izobraževalci starejših so hkrati tudi učenci. Knowles (1990) trdi, da vsak odrasel učenec na svojem področju zna stvari, ki jih izobraževalec oziroma mentor ne zna in ne pozna. Tako je izobraževanje odraslih in starejših odraslih pravzaprav vrstniško izobraževanje, kjer se vsi učijo drug od drugega.

Sodobno izobraževanje starejših odraslih predvideva sodelovanje in delovanje starejših ljudi. Za eno in drugo so potrebna znanja. Gre za delovanje skupin starejših, ki se združijo okrog neke skupne teme, skupnega projekta (denimo raziskovanje kulturnih spomenikov v svojem kraju). Francozi s tem v zvezi pozivajo starejše ljudi, rekoč "Razvijmo sebe in s tem svoj kraj". Izobraženi in delujoči starejši posamezniki namreč bistveno prispevajo tudi k lokalnemu razvoju.

Razvoj lokalne skupnosti, v kateri je veliko starejših ljudi, ne more mimo slednjih in ne more brez njihovega sodelovanja. Skupno vprašanje vseh lokalnih okolij so namreč vsi ljudje, ki tam živijo in delajo. Te ljudi je treba vključiti v sistem lokalne kulture in tradicije ter v vizijo krajevnega razvoja.

4 METODE V IZOBRAŽEVANJU STAREJŠIH

Tako morajo izobraževalci odraslih prilagoditi metode znanju, ki ga želijo prenesti na starejše študente, izvesti morajo izobraževalni program in ustvarjati učne situacije, primerne študentom.

O izobraževanju odraslih in izobraževanju starejših najpogosteje razmišljamo z vidika metod. Toda metode niso preproste tehnike in niso preprosti procesi, ki jim je treba slediti. Metode skrbno izbiramo in jih nizamo v vrstni red, pri tem pa upoštevamo različne vidike izobraževanja starejših, psihološki profil študijske skupine. In kaj vpliva na izbor metod v izobraževanju starejših:

- cilji in vsebine;
- značilnosti učne skupine;
- mentorjevi pogledi na poučevanje.

Brockett (2015) kategorizira učne metode na naslednji način:

- metode za učenje vsebine (predavanja, okrogle mize itd.);
- metode za pridobivanje učnih spretnosti (demonstracija, simulacija, dramatizacija);
- metode za razvijanje stališč in vrednot so pomembne za osebno rast, učenje o samem sebi, razumevanje sveta.

Vse bolj se uporabljajo različne metode, osredinjene na tistega, ki se uči in kombinacija različnih krajev učenja in različnih metod.

Izobraževalec starejših mora biti izurjen v uporabi dialoga ali diskusije. Gre za najpomembnejši metodi v izobraževanju odraslih. Izobraževalci uporabljajo tudi metode, ki lahko pomembno oblikujejo odnose med izobraževalcem in študenti, pa tudi med študenti samimi.² Uporaba dialoga omogoča starejšim študentom in izobraževalcem, da se naučijo, do kakšne mere so njihovi izobraževalni naporji vredni in koliko se oni sami naučijo od svojih študentov. To, da se starejši študenti učijo, da poskušajo razumeti, izobraževalcem ponudi številne učne priložnosti, sredi katerih so izobraževalci učenci. Skupinske in izkustvene metode so za starejše najprimernejše: diskusija, problemsko učenje, študije primera, projektno delo itd.

² Na začetku vsakega srečanja lahko mentor vpraša svoje starejše študente, katere koncepte, ki naj bi se jih bili naučili v predhodnem srečanju, lahko povežejo s svojim življenjem in na kakšen način. Na ta način mentor izve, česa so se naučili in kako so se učili.

4.1 Študij primera

Študija primera: raziskovanje kot učna metoda v študijski skupini Trgi, ulice in stavbe okrog nas

Raziskovanje in pisanje raziskovalnega poročila sta dejavnosti, ki sta sami zase učni metodi. Znano je, da raziskovalna poročila niso preprosta poročila, ampak z njimi avtorji želijo prepričati bralce. Raziskovalne skupine, ki pripravljajo poročila, si tako postavijo nekaj temeljnih vprašanj: (1) Kaj želijo povedati? (vsebina), (2) Komu želijo povedati (ciljna skupina) in (3) Zakaj želijo nekaj povedati? (cilji).

V posameznih primerih raziskovalna skupina študentov potrebuje kar nekaj časa, da razume cilje raziskave. V našem primeru so člani raziskovalne skupine morali razumeti, da ne gre za to, da pripravijo uradno različico vodnika po mestu Ljubljana z vidika arhitekta, urbanista ali umetnostnega zgodovinarja, čeprav je vzdrževanje intelektualne distance dobrodošlo.

Naši starejši študenti so dojeli, da je mesto tudi vse, kar o mestu čutimo, da mesto sestavljajo zgodbe našega življenja, ki smo ga živeli v tem mestu, zgodbe, s katerimi smo povezani. S svojim raziskovalnim delom so skupine želele posredovati čustveni odnos do mesta in odnose, ki se ustvarjajo v mestu.

V večini primerov raziskovalna skupina razpravlja o raziskovalnem projektu (metoda diskusije). Največkrat pride do predloga različnih raziskovalnih tem in po tistem se število raziskovalnih tem oklesti in zmanjša.

Kot smo že povedali, so bile uporabljene naslednje metode: metoda diskusije, metoda konzultiranja javnosti in prebivalcev.

Uporabljena je bila tudi metoda deskripcije. Člani raziskovalne skupine so, denimo, opisali hrano in vino, ki so ju srečali na poti skozi mesto. Popisali pa so tudi ljudi, ki so jih srečali.

V drugih raziskovalnih skupinah so se člani naslonili predvsem na zgodbe in opise – zelo osebne opise in zelo osebne zgodbe, s katerimi so povedali, kje v mestu člani raziskovalne skupine živijo, ali kje so bili, ali kam jim je bilo v navadi hoditi in kaj so videli na svoji poti (deskriptivna metoda). Tovrstni opisi, deskripcije, zahtevajo od raziskovalcev, da gredo v knjižnice, arhive, da iščejo primarne in sekundarne vire, dokumente in ilustracije, pa tudi zemljevide, knjige za študij, denimo zgodovine toponimov (analiza dokumentov) itd.

V nekaterih primerih je najboljša raziskovalna metoda tista, kjer sodeluje starejša oseba, ki se skozi mesto poda z mlajšo osebo, pri čemer mlajša oseba postavlja vprašanja (intervju). V takšnem primeru metoda temelji na teoriji življenjskega kroga, osebo spremlja skozi različna življenjska obdobja (življenjska zgodba).

Če povzamemo. Prevladujoče metode so bile: deskriptivna metoda, komparativna metoda, analiza dokumenta, odgovori vprašancev, intervju ob pomoči informatorjev, življenjska zgodba, biografsko učenje.

5 ŠTUDIJSKI KROŽKI IN PSIHOSOCIALNA DINAMIKA MAJHNIH SKUPIN

V izobraževanju starejših kakovostno izobraževanje poteka v majhnih študijskih skupinah. Na Slovenski UTŽO smo se delno zgledovali po švedskih študijskih krožkih z začetka 19. stoletja, ki so se razvili v družbeno gibanje, to pa je imelo namen švedsko ruralno družbo povesti na pot industrializacije. V švedskih študijskih krožkih ni bilo mentorjev. Skupine so vodili animatorji, pri čemer je bil animator eden od članov skupine. V Sloveniji smo si želeli vzpostaviti v študijskih krožkih demokratična razmerja, zato smo uvedli dve vlogi: vlogo mentorja, ob tej pa tudi vlogo animatorja – izbranega člana študijske skupine.

»Mentor je pamet študijskih krožkov, animator je duša in srce študijskega krožka«, pravimo. Študenti lažje razpravljajo o različnih stvareh z animatorji, ki svoje zamisli usmerjajo k različnim ciljem in pripomorejo k temu, da se izvedejo nekatere dejavnosti (študijske skupine, finančne zadeve, kulturni programi). Študijske skupine sestavlja od 9 do 15 članov. Mentorji so profesionalci, ki postavijo učne cilje in učni program. Vendar je

program prožen in se začne spreminjati že na začetku študijskega leta in med študijskim letom. Mentorji so pozorni na to, kako se študenti učijo, kako se uči vsak posamezen študent.

Študijski krožki se sestajajo enkrat do dvakrat tedensko, od ene ure in pol do tri ure skupaj. Med študijskimi srečanji študenti izvajajo različne študijske dejavnosti: obiskujejo razstave, opazujejo naravne pojave, gredo v kino itd. Gledajo televizijske pogovore in razpravljajo o novih informacijah s prijatelji in družino. Neformalno izobraževanje dopolni formalno, strukturirano izobraževanje, obe obliki skupaj se stečeta v eno. Študijski krožek je enota, katere elementi so mentor, animator in člani študijske skupine (študenti). Sleherni študijska skupina ima svoje značilnosti in tako tudi študijski krožki. Skupine so nadvse trdno povezane. Če je skupina utrjena, potem se člani skupine zlahka odpro k novim članom. Člani skupine s težavo sprejemajo posege od zunaj, npr. od izobraževalne ustanove, najbolj sodelovalni so med seboj in v odnosu do mentorja.

Ko se skupina oblikuje, lahko deluje različno dolgo; od 5 do 25 let. Zmeraj se je namreč moč še več naučiti. V študijskih krožkih so odnosi demokratični in zaupljivi. Mentorji upoštevajo predloge skupine. »Veste, tema simbiotičnih odnosov mi je bila zelo zanimiva, ampak tisto o dolgčasu pa mi sploh ni bilo všeč.« Študijski krožek nastane prostovoljno, omogoča pa čustveno, informacijsko in materialno pomoč, ki si jo člani nudijo med seboj.

6 SPOZNAVNI, AKCIJSKI IN SKUPNOSTNI CILJI V IZOBRAŽEVANJU STAREJŠIH

Izobraževanje starejših ni zgolj izobraževanje, marveč ima širše cilje: (1) spoznavne, učne cilje, (2) dejavnostne cilje in (3) skupnostne cilje. Tako je študij na Univerzi za tretje življenjsko obdobje usmerjen k: (1) doseganju spoznavnih, učnih (kognitivnih) ciljev, to je pridobiti novo znanje, (2) dejavnostnim ali akcijskim ciljem (razstave, koncerti, prevodi, raziskave, svetovanje, pomoč,boljšanje lokalne skupnosti, spodbujanje kulturne, ekonomske, socialne dejavnosti v lokalnem okolju itd.) in (3) skupnostnim ciljem (v dobro skupine in družbenega okolja). Tudi načeloma študij ni usmerjen le v osebno rast posameznih starejših, marveč v širjenje nasledkov učenja v družbeno okolje.

V študijskih krožkih nekateri študenti dobijo dovolj znanja, da lahko začnejo z novo kariero. Nekateri postanejo slikarji, spet drugi delujejo kot prostovoljni kulturni mediatorji v muzejih, nekateri postanejo filmski ustvarjalci, spet drugi delajo kot prostovoljci v nevladnih organizacijah, bolnišnicah, botaničnem vrtu itd.

Študijski krožki močno vplivajo na starejše študente. Vpliv je zaznati na različnih področjih njihovega življenja. Tisti starejši, ki se uspešno uprejo pritisku socialnih stereotipov o starejših, so bolj zadovoljni s svojim življenjem. Z njimi je tudi lažje živeti.

Katere cilje torej zasleduje mentor v izobraževanju starejših? Potešiti ali spodbuditi vedoželjnost, še bolj motivirati študente za učenje. Pomagati jim, da povežejo pridobljeno znanje z življenjem. Pokazati študentom možnosti za uporabo znanja v lokalnem okolju. Animatorji iščejo povezave z različnimi ustanovami. Tako, denimo, je nastala nova lokalna knjižnica v okviru UTŽO Škofja Loka, imenovana *Marinkina knjižnica*. Postavili so jo in vodijo jo starejši študenti sami. Študenti psihologije pridobivajo dodano znanje o disleksiji in pomagajo učencem, ki imajo posebne učne težave. To delo opravljajo v šolah. Možnosti za uporabo znanja v praksi, življenju je nešteto.

7 NAČELA PROGRAMIRANJA IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH

Programiranje izobraževanja starejših mora biti podrejeno izbranim načelom, še posebej zato, ker gre največkrat za vzgojo ali preobrazbo starejših odraslih. Izhajajoč iz naših izkušenj in iz nekaterih družbenih teorij smo oblikovali naslednja načela:

Načelo celovitosti. Človek in druga živa bitja, narava in družba so bili od nekdanj celota. V današnjem svetu, ko se vse deli zaradi interesov, trga, oblasti, posameznih ved, je nujno, da obnovimo celoviti razvoj skupnosti, katere del starejši so, znotraj lokalne kulture.

Načelo izvornost. Odtujenost in nasprotja v odnosih med ljudmi in naravo, med posameznikom in skupnostjo, vasjo in mestom, razvitimi in nerazvitimi področji so izraz vse večjega razkoraka med človekovimi izvirnimi potrebami in načinom proizvodnje ali

imperativi trga. V času, ko vse podrejamo trgu, misleč, da je trg najboljši regulator vsega, se moramo zavedati, da trg lahko zazna le nekatere naših človeških potreb. Nikakor ne vseh! Da pušča ob strani mnoge izvirno človeške potrebe, tudi potrebo po kulturi! Najboljši tolmači kulture pa so ravno starejši. Da bi tem našim najglobljim in najbolj človeškim potrebam lahko zadostili, moramo kulturi tudi po drugačnih in ne zgolj tržnih poteh dati, mesto, ki ji pripada.

Načelo razvojnost. Prostor v katerem živimo, naravne in grajene dobrine v njem, kulturo doseženega imamo le na posodo. Vse to ni naše, marveč se je razvilo z mnogimi ljudmi, ki so tu živeli pred nami. Namen človekovega razvoja pa ni v tem, da zanemarja doseženi razvoj in pričenja vse sam in od začetka. Človekovo delovanje, delovanje naslednjih rodov, mora biti nadaljevanje tega, kar sta jim dala narava in zgodovina njihovega razvoja v preteklosti.

8 POSEBNOSTI PROGRAMIRANJA IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH

Programiranje poteka iz starejših udeležencev izobraževanja in njihovega življenja v lokalni skupnosti in skupaj z njimi. V lokalni skupnosti se tovrstna animacija ljudi praviloma najbolj razvije. Če se socio-kulturna animacija starejših odraslih, da uporabimo francoski celostni izraz, pri nas še ni načrtno razvila tudi v vseh ustanovah in na vseh ravneh oblasti, ki se ukvarjajo z ljudmi, je temu tako, ker je naša tradicija drugačna, pa tudi zato, ker se tega ne znamo lotiti. Še posebej nam je morda tuje programiranje s tem v zvezi. Bližje nam je preprosto prenašanje znanja na ljudi, manj pa smo usposobljeni za animacijo in povezovanje starejših ljudi med njimi samimi in z drugimi rodovi v okolju.

Francozi poznajo pet ravni socio-kulturne animacije in na vseh teh ravneh poteka tudi programiranje programov. Z ljudmi že tradicionalno delajo vse ustanove, ki so jim namenjene: ministrstva, ki pripravljajo razstave, predavanja, podpirajo razvoj socio-kulturne animacije itd. V zadnjem času so nastale medministrske komisije, ki sodelujejo z lokalnimi oblastmi in eksperti, s katerimi skupaj postavljajo na noge delavnice za usposabljanje,

poklicno in kulturno, še posebej manj izobraženih ljudi, še posebej v regijah z odmirajočo industrijo. V teh delavnicah je kultura bistven element.

Lokalna oblast ima v sodobni Evropi prav posebno vlogo pri razvoju in podpori izobraževanja starejših odraslih. Tudi občine same pripravljajo razstave, predavanja, dneve odprtih vrat in podobne oblike posebej za starejše, pa tudi za druge rodove. Močan nosilec socio-kulturne animacije so podjetja, tovarne, banke, hranilnice. Podjetja imajo običajno zaposlenega animatorja, ali koga, ki se načrtno ukvarja s sodelovanjem tovarne ali podjetja z okoljem, pa tudi s starejšimi prebivalci. Banke izdajajo brošure, pripravljajo predavanja, prirejajo študijske izlete.

Zelo dejavna na področju animacije starejših je ustanova, ki še najbolj ustreza našemu ZPIZ-u. Socialni centri, borze dela, šole, domovi starejših, cerkev so že tradicionalno nosilci animacije starejših odraslih v prostoru. Tem se zdaj pridružujejo še šolske ustanove, pa tudi univerze, ki odpirajo vrata starejšim ljudem v okolju. Bolnišnice razvijajo sodelovanje s starejšimi z mnogimi predavanji, koncerti itd. V socio-kulturno animacijo starejših odraslih se vključujejo še hoteli, in vsekakor najrazličnejša društva in zveze, ki so tradicionalno najmočnejši nosilci animacije.

Posebnost izobraževanja starejših odraslih v posameznih lokalnih okoljih je v tem, da lahko poteka *zgolj po programih, ki nastanejo iz ljudi, njihovih potreb in interesov*, ki jih načrtovalci izobraževanja skušajo uskladiti s poprej ugotovljeno vizijo lokalnega razvoja.

Nadaljnja posebnost tovrstnega izobraževanja je v tem, da zasleduje vsaj troje ciljev: *spoznavni cilji, skupnostni cilji in akcijski cilji*. K temu se pogosto pridruži še osebnotna preobrazba starejših posameznikov, vključenih v izobraževanje. Večplastnost ciljev narekuje tudi posebne poti v animiranju okolja, pridobivanju članov, izboru virov učenja in programskih vsebin, izboru metod učenja in poučevanja, pa tudi posebne poti za razvijanje skupnosti starejših, tudi v povezavi z drugimi rodovi, in delovanje skupnosti v okolju.

9 PROGRAMSKE VSEBINE IN VIRI UČENJA

Vsebine programov pripravljavec programa izbere vnaprej na podlagi lastnega opazovanja starejših ljudi in okolja ter njihovih potreb in zanimanj. Na podlagi razgovorov z ljudmi, ki so največkrat neka vrsta odprtega, ohlapno vodenega intervjuja, programer preveri pravilnost svojih slutenj, predvsem pa da sebi in vprašancem možnost, da odkrijejo skupne potrebe, znanja in zmožnosti starejših.

Ti pogovori tako potekajo o tem, kaj ljudje znajo, kakšne izkušnje imajo, kakšna upanja in kakšni strahovi jih obvladujejo. Če npr. ugotovimo, da v nekem kraju nekdo zbira literaturo o vinogradništvu in da ima morda kdo drug velike vinogradniške izkušnje, in da bi se tretji radi ukvarjali s sprejemanjem gostov na svoji kmetiji, četrte pa morda zanima slovenska književnost ali zgodovina, nas bo to navedlo, da te ljudi povežemo med seboj in začnemo pripravljati projekt vinske poti, ki lahko bistveno vpliva na podobo okolja in razvoj kraja. Prvi izbor programskih vsebin je tako odvisen od potreb in zanimanj starejših ljudi ter virov za pridobivanje vsebin. To so lahko lokalna knjižnica, muzej, televizijske oddaje, razgovori na lokalnem ali nacionalnem radiu, dnevno časopisje itd. Viri morajo vsekakor biti blizu ljudem in ljudje morajo biti prisotni v vseh fazah programiranja.

10 ANDRAGOŠKI CIKLUS

Izobraževanje odraslih in s tem tudi starejših ni pouk. Pouk je le ena od možnih oblik in je predvsem šolska oblika izobraževanja. Prilagojena je bila množičnemu izobraževanju otrok in ne ustreza odraslim. Pouk negira vse, kar je bistvo odrasle osebe. Zato je bilo potrebno odkriti bolj odgovarjajočo obliko izobraževanja, ki zajema vse značilnosti odraslih. Z raziskovanjem se je razvil andragoški cikel kot standardna shema izobraževanja odraslih. V njem so zajete vse osnovne kategorije pojavnosti in je postal temelj andragoške prakse, pa tudi osebnih učnih projektov s samostojnim učenjem.

Andragoški cikel delimo na pet faz: ugotavljanje potreb in postavljanje ciljev, programiranje, načrtovanje, izvedba izobraževanja ter evalvacija uspešnosti.

Kljub raznolikosti deluje izobraževanje odraslih po nekih skupnih zakonitostih. Nima učnih načrtov, a ima učne programe. Oblika izobraževanja odraslih ni pouk, vsak učni program ima določeno trajanje, zgoščenost izobraževanja, velikost in raspored učnih enot in spletu učnih epizod. Je skrbno vodeno in načrtovano. Izobraževalni cikel je osnovna struktura andragoškega procesa. Vse faze andragoškega ciklusa so skrbno strokovno pripravljene in načrtovane. Od strokovnjaka, mentorja, največ strokovnega znanja zahtevajo prve tri faze: ugotavljanje potreb in postavljanje ciljev, programiranje in načrtovanje. Uresničevanje izobraževanja mentor spremlja in spodbuja samostojno učenje študentov. Evalvacija je spet skupna skrb obeh, mentorja in študentov. Vloga andragoga ni primerljiva z učiteljevo v šoli, ko podaja znanje, vse drugo je že pripravljeno od zunaj, na nivoju države.

Izobraževanje starejših je del izobraževanja odraslih ali pridobivanja znanja po končanem rednem šolanju na tisoč raznih načinov. Torsten Husen, švedski znanstvenik v izobraževalnih vedah, je na svojem znanem predavanju na Unescovi konferenci za izobraževanje odraslih, leta 1983 v Parizu poudaril: »Odrasel človek je slab šolar in dober učenec«. Mehanično memoriranje je za odrasle preživela oblika učenja, ker je dosegel višje, bolj kompleksne oblike sprejemanja novega v smiselnem kontekstu raznih vsebin. Izkušnja mu možnosti učenja še povečajo s povečano zakladnico asociacij in osvojenih vsebin – človek je kot drevo, večje je, več listja ima in vej in zato tudi večjo fotosintezo. Ko si šolar beli glavo, kako se bo nekaj naučil do jutri, odrasli to osvoji mimogrede.

Pojavi in narava nastajanja izobraževanja odraslih so drugačni od šole. Učni načrti v šolah so stvar sekundarne socializacije otrok in jih določi država. Tradicionalna šolska oblika izobraževanja, pouk, je prilagojen množičnemu šolanju otrok. Izobraževanje odraslih je v svoji zasnovi drugačno. Osredotočeno je na osebo, ki se bo učila (*learner centered education*). Izobraževanje odraslih je polno raznolikosti, individualizma, fleksibilnega izobraževanja, izhaja iz že obstoječih potreb ljudi v raznih življenjskih vlogah in situacijah.

Obdobja odraslosti se pri ljudeh po izobraževanju zelo razlikujejo. Mlajši odrasli se danes zatekajo po znanje predvsem na internet in iščejo znanja o samostojnem gospodinjstvu, negi dojenčka, glasbi, športu, prehrani itd. Varnost in ekologija so izobraževalne teme

večine ljudi. Tudi izobraževanje starejših je del izobraževanja odraslih in ga obravnava ista veda – andragogika. Ker se po upokojitvi človeku dogajajo velike socialne, ekonomske in psihične spremembe, ima izobraževanje starejših tudi svoje posebnosti.

Odrasel je subjekt izobraževanja od samega začetka do konca. Zato je zelo pomembno, v kakšni učni skupini se nekdo znajde. Uči se od mentorja in vseh ostalih študentov v skupini. Vsak prispeva svoj delež pri formalnih (ko so npr. tedensko skupaj z mentorjem) in neformalnih oblikah izobraževanja, ko išče dodatne informacije in vtise na dano temo po knjigah, internetu, medijih in v javnosti. Poskus, da bi odrasle podredili v šolarje in izvajali pouk, se izjalovi in konča z zelo skromnim končnim znanjem. Če so pritiski in zunanji poskusi, da odraslega zašolamo, preveliki, je samo fizično prisoten, mentalno pa se takim razmeram izmakne in se pred učenjem zapre.

10.1 Ugotavljanje potreb in postavljanje ciljev

Del velike osebne svobode je tudi to, da se lahko sam odločaš, kaj se boš naučil. Izobraževanje zaradi nekkih drugih idealov, šolske politike itd. spreminja človeka, ne da bi na to pristal. Odrasli vedno prihajajo na izobraževanje z nekim svojim ciljem. Ko jih služba pošlje na izobraževanje, se podredijo zunanjemu motivu, potrebam po znanju delovne organizacije. Ker so starejši družbeno izločeni, izhajajo cilji po znanju starejših predvsem iz osebne situacije, saj v javnosti nikamor ne spadajo. Negativna doživetja o tem, kako so v družbi odpisani, še povečajo zapiranje starejših v osebno situacijo.

Naj navedemo nekaj motivov in učnih ciljev. Študenti jih povedo že takoj ob vpisu:

- a) Gospod pride na študij računalništva, ker želi uporabljati Skype, da bi imel brezplačen video stik s svojimi vnuki v Kanadi. Vse drugo je predrago, njemu pa vnuki veliko pomenijo. Navdušen, ko to zna, študij računalništva nadaljuje in si izbira med raznimi programi, vendar je pomembno, da bo ostal z isto študijsko skupino.

- b) Gospa ima po upokojitvi več časa za obiske muzejev in galerij. Vedno se je zanašala na vodiča po razstavi, a je ugotovila, da marsikaj, kar on omenja kot samo po sebi umevno, ne zna in ne razume, zato tudi njegove dobre razlage ne ve, kam umestiti. Vpiše se na umetnostno zgodovino. Ker je več študijskih skupin, se s svetovalko pogovorita, katera bi ji najbolj ustrezala.
- c) Gospa je že v službi kot upravna delavka vedno razmišljala o urbanizmu in arhitekturi, čeprav se na ta študij nekoč ni mogla vpisati. O temi želi spoznati čim več in vpiše se v tri študijske krožke: Umetnostna zgodovina, Trgi in ulice mojega mesta, Kultura notranjega ambienta.
- d) Upokojenka, razočarana nad našim zdravstvom, se zateka k čajem in domačim zdravilom. Vključi se v krožek Zdravilne rastline. Pri terenskem delu z mentorico biologinjo zbirajo ustno izročilo o zdravilnih učinkih posamezne rastline, študirajo literaturo, iščejo v naravi posamezne rastline, fotografirajo in v nekaj letih svoje znanje povežejo v obsežno knjigo. Raziskovalno učenje, učni in dejavnostni cilji so študenti in mentorica povezali že med študijem.
- e) Nekdanja uslužbenka se vpiše v začetno francoščino. Vsi njeni otroci in vnuki govorijo tuje jezike, njo pa moti, da nobenega ne zna. Po treh letih študijska skupina sama organizira izlet v Francijo. Študenti si med seboj razdelijo obveznosti. Srečna je bila, ko se je lahko ustno po telefonu in pisno z e-pošto v francoščini dogovorila za vse rezervacije. Drugi študenti so v francoščini pripravili predstavitev raznih slik, ki si jih bodo ogledali v galerijah.

Mentor s strokovnega vidika doda osebnim potrebam še strokovne cilje. Študenti si predstavljajo, kaj želijo na koncu znati, mentor jih zaokroži v skupen učni cilj. Dejavnostni cilji ostajajo bolj razpršeni. Praksa nas opozarja, da na koncu študenti bolje znajo tiste vsebine študijskega programa, ki so zadevala njihove osebne potrebe.

Kot pri vsakem izobraževanju se tudi v izobraževanju starejših združujejo družbeni in individualni cilji izobraževanja. Ker se je življenje starejših odmaknilo od primarne (družina),

sekundarne (šola) in terciarne (delo) socializacije, dobivajo večji pomen osebni cilji (samouresničevanje). Svobodo po upokojitvi izkoristijo za to, da bi postali to, kar zares so. Od »moram« prehajajo k »hočem«. Tako postaja izobraževanje pomembna možnost, da starejši prisluhnejo sebi. Starejši dajejo prednost svojim neuresničenim željam in interesom.

Izobraževanje starejših pa je istočasno pomemben družbeni pojav in pogoj, da se uresničijo družbena prizadevanja za inkluzivno družbo, da postane delovanje vseh generacij povezano in med seboj komplementarno.

Osebni cilji:

- postavljanje osebnih ciljev za tretje življenjsko obdobje,
- strukturiranje časa,
- osebni interesi,
- neizpolnjene želje,
- nove potrebe po znanju,
- znanje za nove dejavnosti,
- zadovoljevanje socialne pripadnosti,
- druga kariera po upokojitvi.

Družbeni cilji:

- uresničevanje prednosti dolgožive družbe,
- premagovanje stereotipa o starosti,
- uresničevanje inkluzivne družbe,
- uresničevanje vseživljenjskega učenja,
- uresničevanje vseživljenjskega dela,
- medgeneracijsko sodelovanje,
- dejavno državljanstvo starejših; aktivna vloga starejših pri družbenem razvoju.

Starejši človek se sam odloči za izobraževanje in ima že izdelan cilj. Ve, kaj hoče na koncu znati. Mentorjeva naloga je, da učni cilj postavi strokovno, upošteva osebne želje študentov in ga prilagaja zahtevam stroke in družbenemu cilju. S tem odpira študentom poti za uporabo znanja v lokalnem okolju ali širše. Brez cilja ni izobraževanja. V dialogu s študenti mentor poveže individualne želje po učenju, poveže jih z okvirnim strokovnim učnim ciljem.

10.2 Programiranje izobraževanja starejših

Oblikovanje izobraževanja starejših sledi andragoškem ciklusu. Tuji strokovnjaki trdijo, da je to ena najbolj ustvarjalnih, a hkrati tudi najtežjih nalog andragoga. Kdo sme določati,

česa se morajo ljudje učiti? Odgovornost za oblikovanje programa morajo prevzeti vsi: mentor v sodelovanju s študenti, vendar je mentor vodilni in odgovorni strokovnjak.

Predstavljajmo si, da je znanje neskončen ocean. Katerikoli izobraževalni program lahko zajame le majhen delček te neskončnosti neke znanosti. Za dosego učnih ciljev je pomembno, katerega. Pri nastajanju šolskih učnih načrtov odloča o prednostih določenih vsebin priznana družbena ideologija. V izobraževanju odraslih je andragogova vloga zelo ustvarjalna. Učni program mora sam sestaviti ustvarjalno in se odgovorno spopasti z oblikovanjem programa glede na svojo stroko, z učnimi cilji in študijsko skupino (koga ima v skupini in kaj želijo študenti znati).

Del mentorjeve velike odgovornosti za programiranje izobraževanja prevzamejo člani študijske skupine, ko študijski program dokončno oblikujejo v dialogu z mentorjem na prvih izobraževalnih srečanjih. Začetni program je osnovna vsebinska hrbtenica učenja, a ni dokončen. Težko je na začetku predvideti, kaj bodo sproti odkrivali študenti in mentor.

Na vsebino učenja lahko sproti vplivajo:

- spremembe v okolju, kjer bodo svoje znanje uveljavljali (npr. angleščino se bodo starejši učinki ob angleškem članku o beguncih, ker so tako z učenjem sredi današnjega življenja);
- nepričakovane situacije v življenju študentov ali mentorja (npr. pri umetni zgodovini vključijo egipčansko kulturo zaradi novih možnosti potovanja);
- nova odkritja znanosti (npr. pri računalništvu vključijo nov program Skype, da odpravijo stroške telefoniranja).

Študijski program je fleksibilen in ni nikoli dokončen. Uresničevanje študijskega programa se razdeli na določanje etapnih ciljev. Mentor olajša učenje, če v študijski skupini poudarja, kaj bi se morali naučiti ta mesec, zimski semester ali do konca študijskega leta. Če ne vemo, kam bi morali priti, ko vozimo avto, za gotovo ne bomo prišli nikamor in bi le nesmiselno

krožili in izgubljali čas. Tudi izobraževanje starejših je ciljno naravnano in program je vsebinska podlaga za uresničevanje učnih ciljev.

Program delno dopolnjujejo tudi študenti sami. Presodijo, kaj bi poleg osnovnega študijskega krožka še izbrali in svoje znanje razširili ali po potrebi dopolnili. V praksi pogosto srečamo študente slikarstva, ki obiskujejo še umetnostno zgodovino, kompozicijo fotografije, psihologijo barv itd. Študenti tujih jezikov vpišejo še retoriko, materinščino, komunikologijo itd. Osebnostno širijo določen skupek znanja in ga na ta način tudi poglobljajo.

Ker slednjega ne vemo, tudi ne moremo povsem napovedati, kaj se v starejših ljudeh še skriva. Kaj je življenje v njih zavrlo, zadušilo, da se nikoli ni izrazilo navzven kot osebni talent in v obliki želja sili sedaj na dan. Zato pri programiranju izobraževanja starejših sledimo željam in zanimanjem starejših, da bi se približali njihovim neizrečenim talentom ter sposobnostim. Enakovredno upoštevamo tudi družbene potrebe, lokalni razvoj in možnosti za starejše, da delujejo v svojem okolju. S tem preprečujemo družbeno izključenost starejših in diskriminacijo po starosti zaradi povesod prisotnega socialnega stereotipa o starih.

Mentor je strokovnjak in pripravi okvirni program za posamezno študijsko leto. Upošteva izhodiščne cilje. Ko se sestane s skupino in jo bolje spoznava, vidi, da nekatera njihova pričakovanja še niso zajeta v programu. V prožen izobraževalni program vključi še nove vsebine in nove cilje.

Animator skupine program vsak teden razširi z različnimi neformalnimi oblikami učenja v okolju, prek medijev in ob različnih lokalnih dogodkih. Na to opozori mentorja in ostale študente in s tem učni program povezuje s prakso v okolju, da znanje zaživi. Nekateri študijski krožki že na zaključku študijskega leta izrazijo želje za študijski program v naslednjem letu. Ne smemo pozabiti, da starejši študenti ostajajo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje tudi po 10, 20 ali celo več let. Učenje postane njihov način življenja.

V našem socialnem okolju smo potrebo po samouresničevanju premalo osvestili. To potrebo premalo upoštevamo, v javnosti se je skoraj ne omenja, čeprav naj bi ravno potreba

po samouresničevanju bila osrednja tema vzgoje ljudi za informacijsko družbo 21. stoletja. Človek postane srečen in daje družbi največ, če ima možnost, da postane to, kar po naravi je, da se samouresniči. Masovna proizvodnja in zaposlovanje v industrijski družbi seveda tega ni moglo uresničevati. *Ni večje sreče od občutka, da znam nekaj novega; lahko sem dokazal neko svojo novo osebno sposobnost, za katero sem prej le slutil, da jo imam.*

Izobraževanje starejših je del procesa samouresničevanja in je zelo osebni proces, hkrati pa vpet v družbene razmere in lokalni razvoj. Ravno v tretjem življenjskem obdobju se poveča osebna svoboda, ker se zmanjšajo zunanji socialni pritiski (ugasne zaposlitev, družinsko gnezdo se izprazni), starejši lahko lažje prisluhnejo svojim željam, pričakovanjem in možnostim okolja in se vanj na nov način vključujejo.

10.3 Načrtovanje izobraževanja starejših

Ustvarjalno delo mentorjev se nadaljuje pri načrtovanju izobraževanja. Kot pri vsakem andragoškem načrtovanju morajo mentor in sodelujoči strokovnjaki pri izobraževanju starejših določiti nekaj osnovnih okvirov:

- trajanje izobraževanja, do kdaj želijo znati (enkratno predavanje, nekajdnevni ali tedenski seminar, študijsko leto);
- obseg skupinskih učnih enot (2 do 3 ure) in delež samostojnega učenja;
- pogostost učnih enot (enkratna predavanja, dnevna srečanja na krajših seminarjih, tedenska srečanja v študijskem letu).

Neformalno izobraževanje starejših se razprši v nešteto osebnih oblik učenja, od osebnih stikov do uporabe računalnikov in spremljanja medijev. Poveže se s celotnim načinom življenja neke osebe. Veliko je nepredvidljivega in prepuščeno naključju ali javni ponudbi in sprotnim dogodkom, zato ga v načrtovanje vključujemo sproti.

Pri izobraževanju starejših je še posebej pomembno, da oblikujemo ustrezen model izobraževanja. Starejši se ne učijo zato, ker se morajo, ampak zato, ker hočejo. Lahko bi rekli, da so zelo »zahtevna publika«. Pričakujejo kvalitetno izobraževanje. Strokovnjaki se

ne morejo izogniti splošnim značilnostim in potrebam v tretjem življenjskem obdobju: da je učna skupina primarna skupina (in ne sekundarna, kot je npr. šolski razred) s pozitivno socialno klimo in medsebojno psihološko bližino članov. Starejši težijo k stalnejšim oblikam izobraževanja, kjer se ustvarja socialno zaledje. Študijski krožki univerz za tretje življenjsko obdobje trajajo celo študijsko leto. Dosedanja praksa je pokazala, da ljudje ostajajo v isti študijski skupini tudi po več let, ker znanje nadgrajujejo z istim ali novim mentorjem in razvijejo globljo medsebojno povezanost za zadovoljevanje svojih čustvenih potreb. Študijske skupine praviloma po končanih predavanjih odidejo še na »seminarske vaje«, ko ob kavi živo diskutirajo tekoče zadeve in učno temo dneva.

Psihosocialne spremembe pri ljudeh v tretjem življenjskem obdobju (prekinitev številnih medsebojnih odnosov po upokojitvi, nestrukturiran čas, pomanjkanje osebnih ciljev) zahteva zelo jasno načrtovanje in redno izvajanje vseh organiziranih, formalnih oblik izobraževanja starejših. Pomemben je urnik (vsako leto iste ure in isti dan v tednu), mentorjeva točnost in da skupne študijske ure ne odpadajo (razen zaradi zelo tehtnega razloga mentorja). Pomemben je čas za diskusijo in druge oblike, v katerih se študenti lahko izražajo (izdelki, teksti, razgovor, fotografije).

10.4 Izvedba, uresničevanje izobraževanja

Osnovna enota vsake univerze za tretje življenjsko obdobje je študijski krožek. Z namenom, da pospešimo razvoj primarne skupine, smo glede na andragoško teorijo že na začetku poleg mentorja v vsakem študijskem krožku uvedli še animatorja. Animator je eden študentov, skrbi za dodatne oblike študija: razstave, časopisni članki, radijske oddaje, razne ogleda, nove knjige, predstave, komuniciranje med študenti; vse, kar je povezano z učno snovjo. Je pomembna vez med mentorjem in člani študijske skupine ter študijskim krožkom in vodstvom univerze za tretje življenjsko obdobje, ker posreduje potrebne informacije in se dogovarja v imenu študijskega krožka. Animator je prostovoljec in se po potrebi in dogovoru s člani študijske skupine občasno menja. V študijskem krožku študente, animatorja in mentorja povezuje prijateljstvo, medsebojno zaupanje in navezanost ter skupna pripadnost. Po kvaliteti psihosocialnih procesov je študijska skupina podobna

družini. Ljudem v tretjem življenjskem obdobju zadovoljuje številne čustvene prirojene potrebe po: varnosti, socialni pripadnosti, ljubezni, spoštovanju in samopotrjevanju.

Študenti si na začetku skrbno izbirajo program in mentorja, da bi našli tisto pravo skupino, kjer se bodo dobro počutili. Vnaprej tega ne morejo vedeti. Šele z intuicijo jo odkrijejo na prvih srečanjih v oktobru in vsako leto se začne »preletavanje gnezd«. Starejši študenti imajo svobodo, da upoštevajo svoje počutje v učni skupini. Že pred več tisočletji je kitajski filozof in pedagog Konfucij poudaril, da negativna čustva kot so strah, sram in sovraštvo blokirajo učenje. Pozitivna doživetja učenje pospešijo do nepričakovanih uspehov.

Vemo, da si šolar ali študent v sistemu rednega šolanja tega, da bi upošteval svoja čustva, ne more privoščiti. Upokojenec si lahko ali pa odide. Starejši študenti niti pomislijo ne, da bi skupino menjali, ker se v skupini dobro počutijo, imajo dobre odnose, med seboj si zaupajo, se dobro razumejo z mentorjem in drugimi ter imajo občutek, da se dobro razumejo.

Vsi si predstavljamo, kakšna je šola, ker ima tradicionalno, ustaljeno državno organizacijo. Za formalno, organizirano in bolj množično izobraževanje starejših pa smo morali koncept delovanja šele oblikovati; na začetku na osnovi andragoške teorije, psihologije in sociologije, pozneje smo ga dopolnjevali z raziskovanjem nastale prakse.

Starejši študenti so visoko motivirani, želijo znanje, zato so zahtevni in zelo kritični. Imajo dovolj osebnih izkušenj in tudi drugih znanj, da sproti presojujejo, kar se učijo. Hitro izločijo mentorja, ki podcenjuje pomen njihovega izobraževanja, prihaja nepripravljen in se ne drži predvidenega študijskega programa. Skrbno, kritično in zavzeto ga spremljajo, zato pa tudi polno doživljajsko sprejemajo vsako novo znanje. Tekom izkušenj smo imeli pritožbe, če so se v skupini prepočasi in premalo naučili, nikoli pa, da je bilo učenja preveč. Včasih, glede zahtevnosti izobraževanja starejših, zanese kakega mentorja star socialni stereotip, da se »stari tako ne morejo veliko naučiti« in znanju posveča manj pozornosti. Ker so študenti prizadeti, takega mentorja kmalu izločijo.

Pomembne so tudi študijske izkaznice z vpisanimi študijskimi programi in mentorji, pri katerih je študiral, osebni stiki animatorja in mentorja s posameznimi študenti, skupna praznovanja rojstnih dni, novoletnih praznikov, včasih skupna dopustovanja, izleti.

Že tako trdne študijske skupine še bolj povezujejo razne oblike medsebojne pomoči: nasveti, izraženo razumevanje drugega, obiski, prevozi, nakupi (vstopnic, literature, študijskih pripomočkov ali za osebne potrebe), neposredna pomoč v primeru bolezni in druge oblike medsebojne podpore, izmenjava daril, druženje ob kavi itd.

Koncept izobraževanja starejših je trajnejša oblika izobraževanja in uresničuje značilnosti učenja v tretjem življenjskem obdobju prek primarnih globoko povezanih študijskih skupin. Glede na pozornost, ki jo mentor posveča vsakemu študentu, ga mentorstvo bolj izčrpava, obenem pa tudi osebno nagrajuje, kot ugotavljajo sami mentorji.

Starejši študenti pod vplivom vedoželjnosti spretno kombinirajo razne učne možnosti. Če se nekateri vključijo v izobraževanje, ker jim ponuja možnost, da spet vstopijo v javnost in obeta, da si bodo dobili nove prijatelje in s tem čustveno in socialno stabilnost, opazimo, da jih pod vplivom študijske skupine hitro potegne za seboj predanost učenju. Vedoželjnost se v skupini stopnjuje.

Starejši študenti so vedoželjni, primarno motivirani za znanje, zato hitro postanejo »direktorji svojega učenja«. Formalne oblike tedenskih predavanj dopolnjujejo z zelo popularnimi oblikami neformalnega izobraževanja prek medijev, IKT, v osebnih stikih in na javnih izobraževalnih, kulturnih in sorodnih dogodkih. Kar se učijo, je njihova življenjska tema, povsem so ji predani in neprestano na preži za novimi informacijami, komplementarnimi znanji, poglobljanjem in širjenjem znanja, ki ga pridobivajo v osnovnem tedenskem programu.

10.5 Preverjanje učnih uspehov ali evalvacija v izobraževanju starejših

Izobraževanje je ciljno naravnani proces in ni izobraževanja brez ovrednotenja doseženih učnih uspehov. Kot vemo, je vsako izobraževanje podvrženo sprotnemu in končnemu

vrednotenju učnih dosežkov. Brez tega ne bi vedeli, koliko in kako smo se z novim znanjem pomikali do učnega cilja. Pri izobraževanju odraslih je ovrednotenje učne uspešnosti drugačno od ocenjevanja v šolski praksi. Zato je bolj zabrisano in se včasih zdi, kot da ga ni.

Gotovo je ta faza izobraževanja zelo občutljiva za medosebne odnose, če ni prav izpeljana. Vendar se s tem med drugim odpovemo glavnemu viru nadaljnje motivacije za učenje. Ni namreč izobraževanja brez evalvacije ali ugotavljanja učnih uspehov. To velja tudi za izobraževanje starejših, čeprav opažamo v praksi, da mentorji kdaj to fazo izobraževalnega procesa radi izpustijo. Največkrat zato, ker ne želijo dobiti negativnih odzivov v skupini, s katero se lepo razumejo in v njej prevladuje pozitivna socialna klima. Drugi vzrok za to izogibanje je, da si pogosto tudi mentorji predstavljajo evalvacijo v šolskih oblikah ocenjevanja. Strokovnjaki so enotnega mnenja, da šolske oblike nikakor niso primerne za odrasle učence in še manj za starejše.

Evalvacija, ugotavljanje učne uspešnosti, naj ne bo povezana s strahovi, tremo, sramom pred skupino, če izpostavimo posameznega študenta. Pod vplivom negativnih čustev res ne more nihče pokazati, kaj zna. Ovrednotenje pridobljenega znanja naj bo spontano v obliki razgovora. Pomembno je, da se študent zaveda in pove tudi to, česar še ne ve. Opredeli, kako in katera znanja mu je že uspelo tudi uporabiti.

Skupinski razgovor pa da misliti tudi ostalim študentom, da se začno zavedati nekaterih novih znanj ali spretnosti, da popolneje doživijo svoj uspeh učenja in zagledajo širše možnosti za uporabo novega znanja.

Raziskave v mreži Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje nam dokazujejo, da so starejši zelo občutljivi za ustrezne medosebne odnose. Na medsebojne odnose z mentorjem so še veliko bolj občutljivi starejši študenti, ker se jim je družbeni položaj po upokojitvi temeljito zamajal in to doživljajo kot krivično. Občutljivi so na vsako podrejanje in oblastniško vedenje do njih (Čeh; Krajnc, 2015).

Ko pa preverjanju učnih dosežkov damo bolj odraslo in demokratično obliko preverjanja, udeleženci odkrijejo, da jim je to všeč. Novo znanje je vedno najmočnejša motivacija za nadaljevanje učenja in srečno odkritje, da človek nekaj zmore, kar pred kratkim še ni. Nad pravilnimi oblikami preverjanja naučenega se vidno navdušijo, saj želijo vedeti, koliko so se naučili.

Evalvacija prispeva k bolj fleksibilnemu izobraževanju, sprotnemu prilagajanju oblik in vsebin učenja. Prinaša potrebne povratne informacije o tem, koliko truda je potrebno vložiti v to, da bomo znali, kar si želimo. Mentorju in študentu je v spodbudo in motivacijo. Omogoča izboljševanje celotnega izobraževanja, prilagajanje skupini in posamezniku. Je pomembna spodbuda in orientacija o možnostih učenja za mentorja in študente.

Napačno bi bilo, če bi si vrednotenje znanja pustili samo za na konec. Z njim se srečamo že na samem začetku, ko moramo raziskati, koliko ljudje o temi že vedo, kakšne razlike so med študenti v skupini in kako bomo zaokrožili cilj. Deloma je začetno ugotavljanje znanja že pri medsebojnem spoznavanju na začetku. Morda bo moral mentor dopolniti tudi učni program, ker ugotavlja predhodne luknje v znanju.

Sprotno preverjanje znanja omogoča fleksibilnost ciljev, študijskega programa in prilagajanje izvedbenih oblik. Ker v študijskem krožku vlada medsebojno zaupanje in dobri medosebni odnosi, ni sramota, če študenti priznajo neznanje in se ob neki temi skupaj z mentorjem še posebej poglobijo.

11 ZAKLJUČEK

Izobraževanje starejših odraslih se mora odzivati na individualne in družbene spremembe. Tako je ena bistvenih zmožnosti v izobraževanju odraslih prilagajanje spreminjajočim se okoliščinam.

V zadnjih tridesetih letih so se učne publike spreminjale zaradi družbenega razvoja in zaradi nastopa informacijske družbe. Starejši imajo dostop do izobraževanja. Razumevanje

starejših in njihovih učnih oblik je tako ena od temeljnih zmožnostih, ki naj jih ima izobraževalec/mentor, ki naj jih pridobi in izboljša v stiku s starejšimi študenti.

Načrtovalci programa, to je izobraževalci, mentorji, morajo ustvarjati učne situacije, ki ustrezajo potrebam starejših učencev, njihovim željam, aspiracijam in pričakovanjem, pri čemer je treba vedeti, da skupine študentov postajajo vse bolj različne. Individualni starejši študenti pa so čedalje bolj zmožni sami uravnavati svoje učenje. Vendar morajo izobraževalci/mentorji prilagajati metode izobraževanja učnim situacijam.

Dober načrtovalec izobraževalnega programa za starejše se mora znebiti družbenih stereotipov o starejših: da se počasi učijo, da so slabi učenci, da se z izobraževanjem ukvarjajo samo zato, da se družijo. Njegov odnos do učenja starejših je izjemnega pomena. Vsak načrtovalec bi sem moral vprašati: »Ali je dovolj, da vem zato, da bodo vedeli tudi moji študenti?« Načrtovalčevo znanje ni dovolj. Dober načrtovalec se mora posvetiti starejšim študentom. Če posamezen načrtovalec previsoko ceni svoje strokovno znanje ali če ga celo uporablja kot obrambni mehanizem, ne more zagledati svojih študentov in njihovih potreb ne zmore spremeniti v program. Dobri načrtovalci morajo tako kot dobri mentorji imeti nekatere osebne vrline: imeti zaupanje vase, zaupati drugim, verjeti v to, da so drugi lahko v učenju uspešni.

Pogosto je izobraževalni program edini vir znanja in študenti od časa do časa dodajo še druge vire znanja. Vloga načrtovalca izobraževanja je povezati različne vire znanja in pomagati študentom, da najdejo nove vire znanja po lastnih poteh. Dober načrtovalec se prilagaja, se zna vživljati v občutke drugih, zna drugim prisluhniti in sprejeti različnost študentov.

12 UPORABLJENA LITERATURA ZA PRIPRAVO UČNEGA GRADIVA

Brockett, R.G. (2015). *Teaching adults : a practical guide for new teachers*. San Francisco : Jossey-Bass

Čeh, A., Krajnc, A. (2015). *Učenje, učna, psihosocialna in druge oblike medsebojne pomoči med člani študijskega krožka na univerzi za tretje življenjsko obdobje*. Raziskava v mreži Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje

Findeisen, D. (ur.) (2013). *Posebnosti izobraževanja starejših*. Dopolnjena izdaja. Ljubljana : Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje

Findeisen, D. (1982). Čemu majhne skupine v izobraževanju starejših odraslih, v: *Kako smo snovali Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje*, Ljubljana : Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje

Husen, T. (1974). *The Learning Society*, Richard Clay : Suffolk

Knowles, M. (1990). Innovations in teaching styles and approaches based on adult learning, v: *Journal of Education for Social Work*, zvezek 8.

Krajnc, A. (1991). The Third Age University, an Innovation in Higher Education, v: *Journal of Educational Gerontology*, zvezek 6, št. 1, Association for Educational Gerontology

Krajnc, A. (2016) *Starejši se učimo. Izobraževanje starejših v teoriji in praksi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje, združenje za izobraževanje in družbeno vključenost